

«НАУКОВА ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СПАДЩИНА І.В.ВЕРНАДСЬКОГО»

Іван Васильович Вернадський - найбільш видатна постать вітчизняної університетської економічної науки часів її становлення. Однак, на сьогоднішній час місце та роль вченого-економіста, який відноситься до тієї когорти науковців, що визначили становлення та вплинули на подальший розвиток економічної думки України, недостатньо розкрито та оцінено.

Вагомим внеском у вивчення інтелектуального спадку нашого співвітчизника є вихід фундаментальної монографії за редакцією Віктора Дмитровича Бачілевича "І. Вернадський. Витоки. Творча спадщина у контексті історії економічної думки в Україні", яка є результатом наукових досліджень творчості українського вченого ученими економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Але виходом у світ зазначеної праці ґрунтовне вивчення наукової діяльності та спадщини І. Вернадського, безумовно, не тільки не вичерпалось, а, швидше, лише розпочалось.

Іван Васильович Вернадський народився 24 січня 1821 року в Києві. Загальну середню освіту він отримав в Київській гімназії. Склавши держані іспити після шостого класу, був зарахований до Київського університету. За працю "Про душу", написану під впливом платонівської філософії, був відзначений золотою медаллю. В 1843 році керівництво університету Св. Володимира надає Вернадському стипендію на трирічне стажування за кордоном. Дане відрядження було обумовлено потребою університету у фахівцях у галузі політичної економії. Варто зазначити, що саме цей випадок і визначив подальшу долю Івана Вернадського.

Протягом трирічного стажування він вивчав економічну науку в Німеччині, Австрії, Франції, Італії, Швейцарії та Англії, де слухав лекції відомих науковців: Карла Ріхтера, Фрідріха Раумера, Карла Генріха Рау, Жерома-Адольфа Бланкі, Мішеля Шевальє. Все це дало можливість молодому досліднику отримати ґрунтовні основи

економічних знань та глибоко зануритись у дослідження основоположних проблем політичної економії.

По поверненню І.Вернадський захистив магістерську роботу з теорії потреб у Петербурзькому університеті в 1847 році, яка була опублікована у 1857 році. Після захисту дисертації він повертається до Києва, де за поданням Ради Київського університету Св. Володимира його затверджують екстраординарним професором кафедри політичної економії і статистики. Протягом періоду з 1846 по 1849 роки Вернадський викладає різні курси. І вже в 1849 році в Московському університеті вчений захистив докторську дисертацію на тему “Критико-історичне дослідження італійської політекономічної літератури до початку XIX ст.” куди за рік переводиться на посаду професора політичної економії.

І.В.Вернадський – це представник політичної економії в Україні. Він мав широке коло наукових інтересів в економічній науці: теоретико-методологічні питання, історія економічної думки, зовнішня торгівля, аграрні відносини тощо. Такі праці, як «Критико-історичне дослідження італійської політекономічної літератури до початку XIX ст..» (1849) та «Нариси з історії політичної економії» (1858), дають право стверджувати, що Іван Вернадський – це перший історик економічної думки Російської імперії. Ці роботи є безперечно важливим досягненням для свого часу.

Цікавим є той факт, що Іван Вернадський стояв у витоків формування економічної освіти та науки України. Він був першим спеціалістом Київського університету, який підняв політичну економію із забуття – в 1846 році він відновив викладання даного курсу. Стандарти науково-педагогічної діяльності, закладені українським вченим, були перейняті його наступниками: «заснована Вернадським буржуазно-літеральна традиція викладання і дослідження політичної економії жила в університеті Святого Володимира включно до початку XX ст..».

Наукові погляди І. Вернадського викладені в коментаріях до “Курсу політичної економії” Генріха фон Шторха, якого він дуже високо цінував

як яскравого представника політичної економії. В своїх поглядах український вчений стояв на позиціях англійської класичної політичної економії. Як зазначає І. Вернадський, ця наука займає важливе місце у розвитку суспільства.

Згідно І. Вернадського, політична економія формулює першооснови, які можуть бути застосовані і діяти всюди, де є будь-яке господарство, тобто скрізь, де є суспільство, члени якого прагнуть до задоволення своїх потреб. Таким чином, у найбільш широкому значенні він розглядає політичну економію як науку, що досліджує функції, які здійснюються в суспільстві для задоволення людських потреб. Політична економія, у власному розумінні її, - наука про господарство, але "господарство проявляється за допомогою відомого роду діяльності, так званої праці, тому політичну економію можна назвати також наукою про працю".

Багато науковців називають її також теорією добробуту, на тій підставі, що господарство, послуги, праця, цінності, - все це служить для задоволення наших потреб, для нашого добробуту. Дійсно добробут тісно пов'язаний з політичною економією, однак добробут - це мета господарювання, а не предмет дослідження політичної економії. Вчений визнавав об'єктивний характер економічних законів, які є всезагальними та не залежать від волі людей. Закони політичної економії існують скрізь, де існують праця та обмін.

Отже, І. Вернадський приходить до висновку, що політична економія - це наука законів, пануючих над людиною в її прагненнях досягти найвищої індивідуальності і найбільшої сили асоціації з іншими людьми.

У дусі класичної школи вчений проаналізував поняття праці та капіталу. "Людина поєднує в собі умови діяльності та відповідальності, коли ця діяльність спрямована на виробництво корисності, її називають працею". Отже, праця - це діяльність спрямована на виробництво корисностей. Привертає вченого й питання здатності до праці, яка "розвивається в людині не раптом, а поступово". До основних чинників, що її визначають, науковець відносив навички,

вправи, освіти, розумовий та фізичний розвиток, також вказував вплив на трудові здібності статі, клімату, природних властивостей людини. Вернадський виокремлює три “фази продуктивної сили праці - знання, розумова діяльність та виконання”. Ці три етапи діяльності людини повинна пройти, щоб досягти постановленої мети - створення корисності.

Праця, на думку українського вченого, головне та єдине джерело багатства. Праця — це цемент, який тримає все суспільство. Вона є завжди продуктивною незалежно від того, здійснюється вона у сфері матеріального виробництва чи у сфері послуг. Він відмітив, що вартість визначається працею. Наголосив на ролі праці в опосередкуванні зв'язків людини з природою, а також у відносинах між людьми.

Вчений розрізняв вартість і споживну вартість. Причому вартість він не ставив у залежність від корисності товарів. Він не погоджувався із суб'єктивними визначеннями ціни і вартості: “цінність не зміниться від нашого міркування або від нашого розуміння, вона закладена в природі наших відносин і у властивостях речей. Наше незнання, наші лінощі або наша неохайність, а іноді й наша гордія можуть змінити ціну речей, підвищити або знизити її, але це мало відповідає справжній цінності, як сума зусиль, потрібних для вироблення цих речей у конкретний момент, як злодійська ціна або придбання насильством”.

Праця і капітал - є найібільш важливі чинники виробництва.

“Капіталом називається будь яка цінність, що зберігається для подальшого виробництва та для створення інших цінностей; звідси випливає, що капітал утворюється збереженням праці; а тому його можна назвати накопиченою працею”. До капіталу він відносив цінності, призначені не для виробничого споживання, а для створення інших цінностей. І. Вернадський розрізняв основний та оборотний капітал та їх структурні елементи. Вчений зазначав, що капітал взагалі має здатність до постійного збільшення.

Він вважав, що одна із важливих умов кожної галузі промисловості, без сумніву, полягає в капіталі неречовому (духовному). До неречових елементів капіталу він відносив знання.

Дану позицію варто відзначити, адже вона не раз була присутня у концепціях різних українських економістів, які віддавали належне духовності в господарському розвитку. Можна сказати, що вони стояли у витоків концепції людського капіталу.

І. Вернадський розглянув співвідношення потреб і праці, закон обігу або обміну, ціни і торгівлі, прибутковості та заробітної плати, національного доходу та інші економічні категорії.

Вчений також визначає поняття доходу. Дохід - це надлишок у цінностях. Виокремлює промисловий дохід - заробітну плату (дохід від праці). Загалом заробіток залежить від співвідношення праці а капіталу. Варто зауважити, що в заробітну плату він включав і ту частину, що йде на розвиток сім'ї та її духовність, тому зарплата визначається рівнем розвитку суспільства.

Володіння та праця становлять головну умову утворення цінностей і основу всякого правильного господарства, як систему економічної діяльності. Під господарством І. Вернадський розумів систему економічної діяльності, важливим рушієм якої є суперництво (конкуренція). Суперництво - це фундаментальна основа економічного світу.

Український економіст відстоював найрозвиненіші форми промислового виробництва. Він розумів, що зростання машинного виробництва веде не до звуження, а до розширення ринку. І. Вернадський в своїх поглядах на інші економічні категорії стояв на позиціях вільного підприємництва. Він не відтворював механічно теорії класиків, але загалом належав до економістів школи А. Сміта.

Висновок. Іван Васильович Вернадський - видатний представник української економічної думки, який суттєво вплинув на поступ економічної науки в Україні. Варто відзначити, що він визначальним чином позначився на становленні та розвитку М.Х.Бунге як економіста, який, в свою чергу, став засновником всесвітньо відомої Київської школи політичної економії (остання третина XIX с . - початок XX ст.).

І. Вернадський вирізняється глибоким та оригінальним мисленням про що свідчить дослідження його інтелектуальної спадщини. Вона дає

вичерпне уявлення про її автора, котрий був високоосвіченим науковцем, добре обізнаним із західно-європейською економічною літературою. Український вчений виділявся легким стилем письма.

І.В. Вернадський як послідовний прихильник англійської класичної школи політичної економії заперечував втручання держави в економіку як приватну ініціативу, наголошував на позитивних аспектах вільної конкуренції. Хоч вчений і був прихильником крупного капіталу та підприємництва, проте до концентрації земельної власності відносився вкрай негативно. Вільний розвиток індивідуальних потреб членів суспільства вважав передумовою зміцнення економічного та культурного потенціалу країни. Незважаючи на те, що український вчений не раз потрапляв під нищівний вогонь критики з боку ідейних опонентів, у науковій діяльності він не зрадив своїм ліберальним поглядам.